

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มชุมชน (ครอบครัว) ทหาร ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 90.0 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 10.0 มีอายุระหว่าง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 46.7 และ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 46.7 และประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 21.7 มีอาชีพ เป็นแม่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 50.0 และรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 23.3 มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 55.0 และมีรายได้ระหว่าง 5,000 – 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 31.7

กลุ่มอาจารย์และนักเรียน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 71.0 ส่วนเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 29.0 อายุระหว่าง 10 – 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 76.2 และมีอายุระหว่าง 21 – 30 คิดเป็นร้อยละ 11.2 ตำแหน่งเป็นนักเรียน / นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 86.4 รองลงมาอาจารย์/ หน.กลุ่มวิชา คิดเป็นร้อยละ 13.1 และผู้บริหาร คิดเป็นร้อยละ 0.5 สถานศึกษาเอกชน คิดเป็นร้อยละ 56.1 และสถานศึกษารัฐ คิดเป็นร้อยละ 43.5

กลุ่มครูฝึก ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 83.3 และเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 16.7 อายุมากกว่า 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 62.5 และระหว่าง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.6 มียศ ส.อ. คิดเป็นร้อยละ 63.9 และ จ.ส.ต. – จ.ส.อ. คิดเป็นร้อยละ 34.7 และ ยศ ร.ต. – ร.อ. คิดเป็นร้อยละ 1.4 มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมต้น – ปลาย คิดเป็นร้อยละ 68.1 และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 19.4

5.1.2 ความคิดเห็นต่อการดำเนินโครงการท่องเที่ยวกรมรบพิเศษที่ 5

กลุ่มชุมชน (ครอบครัว) ทหาร ส่วนใหญ่คิดว่าการดำเนินงานมีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง โดยสามารถจัดลำดับตามระดับการมีปัญหาอุปสรรค ดังนี้ การดำเนินงานที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่ามีปัญหาและอุปสรรคในระดับปานกลางได้แก่ รูปแบบกิจกรรมเสริมในโครงการท่องเที่ยวกรมรบพิเศษที่ 5 และความเหมาะสมของชุดครูฝึกโครงการท่องเที่ยว การดำเนินงานด้านการเปิดโอกาสให้ชุมชน (ครอบครัว) ทหารมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยว และความเหมาะสมสถานที่โครงการท่องเที่ยวและด้านงบประมาณที่กรมรบพิเศษที่ 5 ใช้ในการปรับปรุงโครงการท่องเที่ยว ส่วนที่กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ามีปัญหาในระดับน้อยได้แก่

การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม($\bar{X} = 2.40$) ความรู้ความเข้าใจต่อองค์กร ($\bar{X} = 2.40$) และการประเมินผลโครงการ ($\bar{X} = 2.45$)

กลุ่มอาจารย์และนักเรียน ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การดำเนินงานมีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นการประเมินผลภายหลังการฝึกเท่านั้นที่มีปัญหาในระดับน้อย

กลุ่มชุดครูฝึก ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวโดยรวมมีปัญหาอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลางโดยสามารถจัดลำดับได้ดังนี้ การดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวโดยที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดเห็นว่ามีปัญหาอุปสรรคในระดับมาก ได้แก่ นโยบายการท่องเที่ยวสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงทุกประการ และแผนงานที่วางไว้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ด้านความรู้ความสามารถของชุดครูฝึกและบุคลากรในโครงการท่องเที่ยว การดำเนินงานที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่ามีปัญหาอุปสรรคในระดับปานกลาง ได้แก่ ความต่อเนื่องการปรับปรุงชุดครูฝึกโครงการท่องเที่ยว และลำดับต่อมาคือ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการท่องเที่ยว

5.1.3 ความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5

โดยการพิจารณาจากคะแนนค่าเฉลี่ยความคิดเห็น พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจระดับมากในสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมพื้นที่โครงการท่องเที่ยว และสภาพภูมิทัศน์ความเป็นระเบียบสะอาดสวยงามพื้นที่โครงการท่องเที่ยว สำหรับการดำเนินงานที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจระดับปานกลาง ได้แก่ นโยบายการจัดชุดครูฝึกแบบหมุนเวียน(ปัจจุบัน) และมีความพึงพอใจ ต่อมาตรการประเมินผลภายหลังการฝึกในระดับปานกลางเช่นกัน

เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว พบว่า กลุ่มชุมชน(ครอบครัว)ทหาร และกลุ่มชุดครูฝึก มีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5 ในระดับปานกลาง แต่ในกลุ่มอาจารย์นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการท่องเที่ยวกลับพบมีความพึงพอใจในระดับมาก (ตารางที่ 4.10, 4.25 และ 4.23)

5.1.4 สภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มชุมชน(ครอบครัว)ทหาร กลุ่มอาจารย์นักเรียน และกลุ่มชุดครูฝึกมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการโครงการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง (ตารางที่ 4.9, 4.10, 4.11)

5.1.5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุงโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5

ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางปรับปรุง สามารถแยกประเด็นได้ดังนี้ การกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นธรรม การเปิดโอกาสให้ชุมชน (ครอบครัว) มีส่วนร่วมการดำเนินงานโครงการ

ห้องที่ขุดด้านต่างๆเพิ่มมากขึ้น การติดตั้งป้ายสัญลักษณ์พื้นที่ท่องเที่ยว การติดตั้งป้ายบอกเส้นทาง รวมทั้งป้ายเตือนต่าง ๆ ในพื้นที่โครงการท่องเที่ยว

ความคิดเห็นสิ่งที่ควรปรับปรุงด้านกิจกรรมการฝึก การปรับปรุงภูมิทัศน์ สภาพพื้นที่ สถานที่โครงการ การปรับปรุงอาหาร ด้านราคาและปริมาณ และการปรับปรุงในเรื่องร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก การมีส่วนร่วมของชุมชน (ครอบครัว) ทหารโครงการท่องเที่ยว ความคิดเห็นแนวทางการปรับปรุงโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5 โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าการปรับปรุงเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในโครงการท่องเที่ยว การเปิดให้ชุมชน (ครอบครัว) มีส่วนร่วมมากขึ้น การปรับปรุงสถานที่ การจัดสรรและการกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นรูปธรรมมากขึ้น การปรับปรุงเรื่องอาหาร การปรับปรุงการจัดชุดครุฝึก สำหรับการปรับปรุงสถานที่ พื้นที่เกี่ยวกับการติดตั้งป้ายสัญลักษณ์ท่องเที่ยว ป้ายเส้นทาง ป้ายเตือนการจราจร การปรับปรุง อาหารด้านราคา และรสชาติ

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

สภาพปัญหาและอุปสรรคการดำเนินโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5 ผลจากการศึกษา สามารถอภิปรายรายละเอียดสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านต่างๆ ดังนี้

จากการศึกษาปัญหาด้านสมรรถนะ ด้านบุคลากร พบว่าปัญหาชุดครุฝึก ขาดสภาพขวัญและกำลังใจในการฝึก การเป็นชุดครุฝึกกรมรมพิเศษที่ 5 ถือว่าเป็นงานในหน้าที่เพิ่มเติมและเป็นการปฏิบัติงานในวันเวลาราชการ เป็นการปฏิบัติงานตามปกติประจำอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีเบี้ยเลี้ยง สภาพปัญหาชุดครุฝึกเกิดความเหนื่อยขา ปฏิบัติการฝึกเพียงเพื่อให้บรรลุการฝึก สภาพขวัญกำลังใจตกต่ำ โครงการท่องเที่ยวได้รับสนับสนุนงบประมาณจากกรมรมพิเศษที่ 5 ในการก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน อาคาร โรงเรือน โดยไม่มีการจัดสรรรายได้เป็นงบจัดการด้านต่างๆ มีการจัดเพียงแค่ปรับปรุงซ่อมแซมสิ่งชำรุด ขาดการวางแผนงานล่วงหน้า ด้านวัสดุอุปกรณ์ โครงการท่องเที่ยวอาศัยสิ่งอุปกรณ์จัดการฝึกร่วมกับหน่วยทหาร โดยเป็นการเบิกยืมสำหรับการฝึกเป็นครั้งคราว ซึ่งในบางรายการค่อนข้างชำรุดจากการใช้งาน แต่นับได้ว่าเป็นการใช้สิ่งอุปกรณ์ร่วมให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การจัดการ การให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ โดยกรมรมพิเศษที่ 5 ได้มีมาตรการควบคุมการบุกรุก สภาพป่าธรรมชาติ เป็นวงรอบ เดือนละ 2 ครั้ง ตลอดจนมีการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกหวงแหนในทรัพยากรป่าไม้ธรรมชาติ แก่เยาวชน สถาบัน ผู้เข้ามาร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การไม่ทำลายธรรมชาติ กระทบการกระทำที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การนำขยะพลาสติก ของเหลือใช้จากการเดินป่า ขวดน้ำ ถุงพลาสติก ออกจากพื้นที่ป่า เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบ

ต่อระบบนิเวศวิทยา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้บุคลากรผู้เกี่ยวข้อง มักคุเทศก์นำเที่ยว กรมรมพิเศษที่ 5 ต้องให้ความสำคัญในการฝึกอบรม การประสานรับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ นอกเหนือจากชุมชน(ครอบครัว) องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ตั้งหน่วย น่าจะเป็นหน่วยงานที่มีความสามารถต่อการมีส่วนร่วมดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อาทิ การร่วมวางแผนจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรงบประมาณร่วมในดำเนินการ เพื่อสนับสนุนรวมทั้งการเข้ามีส่วนร่วมในการปรับปรุง ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ขาดแคลน การจัดการรายได้ นอกเหนือจากการมีส่วนร่วมของชุมชน(ครอบครัว)แล้วก็ตาม กรมรมพิเศษที่ 5 ควรปรับปรุงการกระจายรายได้ที่เหมาะสมและเป็นธรรม เหตุเพราะไม่ว่าจะเป็นชุดครูฝึก ชุมชน(ครอบครัว) ต้องการมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว เพื่อสภาพคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและเกิดความร่วมมือร่วมใจต่อการดำเนินงาน ส่งผลต่อประสิทธิผลในภาพรวมของการท่องเที่ยวต่อไป

ผลการศึกษา รัตนา แสงวงศ์ (2543)การศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กองพลรบพิเศษที่ 5 เป็นการจัดการท่องเที่ยวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีองค์ประกอบท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านต่าง ครอบคลุมที่สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยกำหนด 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและขบวนการ ด้านการมีส่วนร่วม จากผลการศึกษาพบว่า โครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5 มีความเหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามที่สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยกำหนด โดยมีเหตุผลสนับสนุนถึงความเหมาะสมด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีความเหมาะสมกับกำลังพลชุดครูฝึกที่เป็นทหาร โดยส่วนมากผ่านประสบการณ์การฝึกในป่า การเดินป่า การสร้างที่พักแรมในป่า การปรุงอาหารในป่าในสถานการณ์ต่างๆเป็นอย่างดี จุดบกพร่องที่ควรปรับปรุง คือ การอบรมและเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยา ชีวภาพสิ่งแวดล้อม วงจรชีวิตสัตว์และแมลง ตลอดจนสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ ขณะเดินป่า ได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน

2. สภาพพื้นที่กรมรมพิเศษที่ 5 เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สภาพพื้นที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจากโจรสลัด ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดสำหรับการจัดการท่องเที่ยว สภาพพื้นที่ป่าที่ยังคงอุดมสมบูรณ์มากที่สุด และไม่ไกลจากจังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบัน ผลจากการที่กรมรมพิเศษที่ 5 ได้มีการลาดตระเวนตามวงรอบ 2 ครั้ง / เดือน มาตรการตรวจสอบการผ่าน เข้า – ออก การกำหนดห้วงเวลาการผ่าน เข้า – ออก พื้นที่กรมรมพิเศษที่ 5 นับเป็นมาตรการสร้างความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

3. การดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวกรมรมพิเศษที่ 5 จำเป็นต้องมีงบประมาณสำหรับพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่องและเหมาะสม นอกเหนือจากงบประมาณ

กรมรบพิเศษที่ 5 และหน่วยงานตามสายการบังคับบัญชาได้ดำเนินการเองแล้ว หน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปัจจุบันนับได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การประสานความร่วมมือในด้านต่างๆ การมีส่วนร่วมขึ้นการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว กระทั่งการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยว ภายใต้กฎระเบียบการรักษาความปลอดภัย องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถจัดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานอย่างสอดคล้อง ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนเหมาะสม และนับเป็นการบริหารงานแบบบูรณาการ

4. นอกเหนือจากงบประมาณตามที่ได้กล่าวแล้ว (ข้อ3) การจัดการรายได้จากการดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวส่วนหนึ่ง เพื่อบริหารงานพัฒนาปรับปรุงโครงการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น การดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อีกทั้งการพัฒนาและปรับปรุงโครงการท่องเที่ยวเป็นรูปธรรมต่อเนื่องและมั่นคง ลำพังการพัฒนาโดยอาศัยกำลังพลทหารกองประจำการซึ่งหน่วยมีอยู่อย่างจำกัด ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเรียบร้อย และต่อเนื่อง หากหน่วยมีการบริหารงาน ยกตัวอย่างรูปแบบรัฐวิสาหกิจ โดยระบบการจ้างงานเพิ่มการดำเนินการน่าจะประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผลสรุปจากการศึกษาพบว่า การดำเนินโครงการท่องเที่ยว กรมรบพิเศษที่ 5 มีปัญหาการดำเนินการในบางประการตามที่สรุปข้างต้น ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการท่องเที่ยวดำเนินการด้วยดี โดยมีข้อเสนอแนะ อาจส่งผลให้การดำเนินโครงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยมีการเปิดโอกาสให้ชุมชน ครอบครัว ได้เข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการ รายละเอียดข้อเสนอแนะมีดังนี้

5.3.1 การมีส่วนร่วมกรมรบพิเศษที่ 5 ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนครอบครัวที่มีความสามารถ และประสงค์มีส่วนร่วมต่อการดำเนินการ โดยอาจเข้ามีส่วนร่วมการดำเนินการในรูปแบบสมาคมแม่บ้าน กรมรบพิเศษที่ 5 กลุ่มแม่บ้าน การร่วมลงทุนในเชิงธุรกิจทั่วไป การระดมความคิดของผู้ส่วนร่วมในการวางแผน อาทิ การร่วมลงทุน เพื่อสร้างสถานที่สันทนาการ สถานที่พักเป็นกลุ่มอาคารในบรรยากาศ ธรรมชาติ ริมอ่างเก็บน้ำ โดยมีการบริหารจัดการแบบครบวงจร ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างงานจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นทางสร้างรายได้ให้โครงการท่องเที่ยวกรมรบพิเศษที่ 5 ชุมชนและครอบครัวอย่างดี ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ควรเริ่มตั้งแต่ขึ้นการวางแผน จนถึงขั้นสุดท้ายการจัดการ

5.3.2 การกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นธรรม กรมรบพิเศษที่ 5 ควรมีการจัดรายได้ที่เหมาะสมและเป็นธรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ผู้ร่วมดำเนินการมีสภาพขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน และจัดรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อฟื้นฟูบำรุงธรรมชาติ

5.3.3 การแยกงานจากงานปกติประจำ กรมรบพิเศษที่ 5 ควรจัดงานโครงการท่องเที่ยว กรมรบพิเศษที่ 5 เป็นส่วนงานแยกจากงานปกติประจำ เพื่อก่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน และสามารถทำได้ตรงตามวัตถุประสงค์โครงการมากยิ่งขึ้น การปรับปรุงการพัฒนาเป็นธรรมมากขึ้น

5.3.4 การบริหารจัดการที่เหมาะสมเป็นธรรม กรมรบพิเศษที่ 5 ควรมีการปรับปรุงจัดการด้านต่าง ๆ อาทิ

- การกำหนดราคา โดยคำนวณราคา/คน/หัวอย่างเหมาะสม ไม่สูงมากเกินไป และไม่ต่ำมากเกินไป

- การกำหนดวัตถุประสงค์โครงการ ควรมีการปรับปรุงให้ประสพผลคล้อยกลุ่มเป้าหมาย ลูกเสือ เนตรนารีหรือนักท่องเที่ยว กลุ่มอายุ และวัตถุประสงค์ พักผ่อน ศึกษารวมชาติ

- การจัดชุดครูฝึก ควรมีการคัดเลือกบุคคลที่มีลักษณะ ทักษะการฝึก ความรู้ ความประพฤติ เหมาะสมในการเป็นชุดครูฝึก โดยจัดเป็นวงรอบ 1-2 ปี เป็นผลดีต่อการปรับปรุงแก้ไขอบรมความผิดพลาดอย่างเหมาะสมและเป็นรูปธรรม มากกว่าที่จะดำเนินการเช่นในปัจจุบัน ใครก็เป็นชุดครูฝึกได้

5.3.5 การปรับปรุงภูมิทัศน์กรมรบพิเศษที่ 5 ควรจัดชุดทำงานเพื่อปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อม สะอาด สวยงาม กระทั่งการปรับปรุงแต่งรวมชาติให้เป็นระเบียบ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ สวยงาม การจัดการรวมชาติที่เหมาะสมจะเป็นแรงดึงดูดให้เกิดความประทับใจ จนกลับมาใช้บริการในโอกาสต่อไป

5.3.6 ด้านการประชาสัมพันธ์โครงการท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักผ่านช่องทางสื่อสารต่าง ๆ เช่น ผ่านบริษัทท่องเที่ยว กรมประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เว็บไซต์ เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น รวมทั้งควรเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และให้ข้อมูลโครงการท่องเที่ยว แก่ชุมชน ครอบครัว ทหาร ด้วยเช่นกัน